

René Guénon ja Ananda K. Coomaraswamy*

Siim Lill

René Guénoni (1886–1951) nimi on eesti keeleruumis tänu Haljand Udami-
le hästi tuntud,¹ tema lähedane mõttekaaslane ning üks traditsionalistliku²

* Artikkel põhineb 19. märtsil 2011. aastal Tartus XIII orientalistikapäeval peetud ette-
kandel. Autor on tänulik Ülle Udamile, Marju Lepajõe ja Harri Intsule, kelle julgustusel
sinne käsitus teoks sai.

¹Vt järgnevaid tekste ja tõlkeid: Haljand Udam. René Guénon (= RG). — Haljand
Udam. Orienditeekond. Tartu: Ilmamaa, 2001, lk 364–380 (varem ilmunud ajakirjas Vi-
kerkaar, 1996, nr 5–6, lk 119–127); René Guénon. Ida metafüüsika; Lindude keel; Islami
esoterism. Tlk Haljand Udam. — Vikerkaar, 1996, nr 5–6, lk 98–118; René Guénon. Ida
metafüüsika. Tlk Haljand Udam. Tallinn: Kodutrükk, 1997; René Guénon. Sanātana dhar-
ma. Tlk Haljand Udam. — Tuna, 2004, nr 1, lk 4–11; René Guénon. Nüüdismaailma kriis.
Tlk Haljand Udam. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2008. Otseseid viiteid Guénonile leidub
paljudes Udami kirjutistes.

²Terminiga “traditsionalism” hakati tähistama Guénoni sõnastatud arusaamu, mis tõid
välja nn traditsioonilise tsivilisatsiooni olemuslikud tunnused ja erinevused tänapäevasest
“läänelikust” ning modernsest tsivilisatsioonist. Guénoni sõnusti on traditsiooniline “sõna
tõelises mõttes printsiipidel põhinev tsivilisatsioon, kus vaimne kord on esimuslik kõiki-
de teiste suhtes, — tsivilisatsioon, kus kõik tuleneb otseselt või kaudselt sellest ning mil-
les nii teadused kui ka ühiskondlikud institutsioonid on lõppkokkuvõttes vaid ebaolulised,
teisejärgulised või allutatud ainuüksi intellektuaalsetele Tõdedele” (R. Guénon 2008, lk 8.).
Guénon ütleb veel: “[- -] teame, et ei saa olla reaalset vastuolu ühe ja sama traditsioo-
ni sees ega ka erinevate traditsioonide vahel, kuna nad kõik on vaid ühe tõe eriilmelised
väljendused.” (René Guénon. Loomine ja manifestatsioon. — R. Guénon 1997, lk 4.)

Haljand Udami sõnusti (R. Guénon 2004, lk 165.) annab traditsionalismist prima ülevaa-
te William W. Quinn Jr. The Only Tradition. (SUNY Series in Western Esoteric Traditions.)
Albany: State University of New York Press, 1997.

koolkonna “kaasrajajaid” Ananda Kentish Coomaraswamy (1877–1947)³ on aga siiani tähelepanuta jäänud. Järgnev artikkel üritabki oma piiratud mahus anda ülevaate traditsionalismist kui René Guénoni ja Ananda K. Coomaraswamy arusaamadest ühtse tervikuna. Siinkirjutaja loodab edasise süvendatud huvi tekkimisele, millele Haljand Udami pärandiga tutvumine pakub suurepärasest sissejuhatust.

Esmalt tuleb märkida, et järgneva teksti raskuspunkt ei lange kokku sellega, kuidas kaasaegses akadeemilises maailmas traditsionalismi suhtutakse — nähes seda vaid Lääne esoteerika ühe ilminguna, mille tekkelisi juuri võib leida oma aja ühiskonnast ja kultuurist.⁴ Tuleb nõustuda, et ümbritsevatel oludel oli Guénoni ja Coomaraswamy kujunemisel kandev roll.⁵ Kuid käesolev tekst lähtub traditsionalistide endi sõnadest ning näeb neid ümbrit-

³Siinkirjutaja on eestikeelses kirjanduses kohanud Coomaraswamy nime vaid viiel-kuuel korral, millest pikimaid sissekandeid vt H. Udam 2004, lk 4 (Haljand Udami joonealune märkus nr 4: “Ananda Kentish Coomaraswamy (1877–1947), isa poolt hindu (tamil), ema poolt inglane, oli india kunsti ja traditsioonilise kultuuri uurija, ning 20. sajandi esimese poole suurimaid filolooge. 1917–1947 elas ta USAs, kus ta töökohaks oli Bostoni Kaunite Kunstide Muuseum. 1930. aastate alguses tutvus ta Guénoniga ja oli seejärel tema traditsionalismikäsituse mõjukas arendaja”); Leho Rubis. Varajase budistliku kunsti tõlgendamise ja antropomorfsetele kujutistele ülemineku põhjustest. — Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2009/2010. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2010, lk 29–42 (Coomaraswamyle viidatakse tekstis mitmel korral).

⁴Akadeemilises maailmas on traditsionalismi käsitlevaks standardteoseks Mark Sedgwick. *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*. Oxford University Press, 2004.

Vt ka sellele raamatule osaks saanud traditsionalistide kriitikat: Róbert Horváth (2007) (http://www.studiesincomparativereligion.com/Public/articles/Robert_Horvath_review_of_Against_the_ModernWorld_by_Mark_Sedgwick.aspx); Michael Fitzgerald (2004) (http://www.studiesincomparativereligion.com/Public/articles/Michael_Fitzgerald_review_of_Against_the_Modern_World_by_Mark_Sedgwick.aspx); Wilson Eliot Poindexter (2005) (http://www.studiesincomparativereligion.com/Public/articles/WE_Poindexter_review_of_Against_the_Modern_World_by_Mark_Sedgwick.aspx).

⁵Religiooniuuringute distsipliin, mis viimastel aastakümnetel pead on tõstnud ning mille uurimisvaldkond liigitub termini “Lääne esoterism” alla, lähtub arusaamast, et “empiirilise uurimine peab baseeruma metodoloogilisel agnostitsismil, võttes arvesse religioosseid ja filosoofilisi “esimesi printsiipe” ning peab täielikult tunnistama religioosse fenomeni ajaloolisust.” (Wouter J. Hanegraaff. *Empirical Method in the Study of Esotericism*. — *Method & Theory in the Study of Religion*, 1995, vol. 7, nr 2, lk 99.). Sellest arusaamast lähtuvalt traditsionalismi kohta kirjutatust ülevaate saamiseks vt William W. Quinn Jr. GUÉNON, René Jean Marie Joseph. — *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*. Koost. Wouter J. Hanegraaff. Leiden—Boston: Brill, 2006, lk 442–445; Wouter, J. Hanegraaff. *Tradition*. — *Ibid.*, lk 1125–1135.

senud maailma vaid vahendina, mis oma ebapüsivuses ning puudulikkuses näitas teed muutumatu Tõe poole. Seega ei oleks õige nende puhul rääkida vaimsest kujunemisest või progressist, pigem äratundmisest, mõistmisest.

Guénoni ja Coomaraswamy elukäik ja neid ümbritsenud maailm

Nii Guénon kui ka Coomaraswamy sündisid maailma, mis ühelt poolt elas tohutut progressihulluses, nägemata mateeria sära kõrval midagi muud. Teisalt tõstis laguneva ristikiriku kõrval pead uus “vaimne renessanss”, mida Haljand Udami järgi ei saa küll “käsitada kui traditsioonilise usu taassündi, vaid sama ilmalikustumisprotsessi kõrvalaspekti, senise ateismi kriisi, kuid mitte sellest ülesaamist”.⁶ 1848. aastal panid õed Foxid Ameerika Ühendriikides aluse spiritualismile.⁷ 18. sajandil elanud Rootsi müstiku Emmanuel Swedenborgi kirjutised mõjutasid üha enam Euroopa ja Ameerika kultuuriruumi — tema mõju võib märgata William Jamesist⁸ Daisetz Teitaro Suzukini.⁹ Lääs sai järjest teadlikumaks idamaistest religioonidest.¹⁰ Siinkohal võiks näitena mainida vaid laiemat publikut mõjutanud sündmusi — Paali Tekstide Ühingu loomist 1881. aastal¹¹ ning Max Mülleri juhitud 50-köitelist Ida tekstide tõlkesarja *Sacred Books of the East* (Ida pühad raamatud) ilmumist aastatel 1875–1901.¹² 1873. aastal Ameerikasse jõudnud *madame Blavatskaja* vallandas aga lausa ennekuulmatu tormi — tema

⁶Haljand Udam. *New Age* kui ateismi kriis (= NA). — H. Udam 2001, lk 406.

⁷Vt John Patrick Deveney. *Spiritualism*. — W. J. Hanegraaff 2006, lk 1074–1082.

⁸Vt Eugene Taylor. *The Spiritual Roots of James's Varieties of Religious Experience*. — William James. *The Varieties of Religious Experience*. London — New York: Routledge, 2008, lk xv–xxxiv.

⁹Vt Thomas A. Tweed. *American Occultism and Japanese Buddhism*: Albert J. Edmunds, D. T. Suzuki, and Translocative History. — *Japanese Journal of Religious Studies*, 2005, vol. 32, nr 2, lk 249–281.

¹⁰Suurepärase ülevaate saamiseks Läänemaailma kokkupuutepunktidest Idaga läbi ajaloos vt Raymond Schwab. *The Oriental Renaissance: Europe's Rediscovery of India and the East, 1680–1880*. Tlk Gene Patterson-Black, Victor Reinking. New York: Columbia University Press, 1984.

¹¹Vt Paali Tekstide Ühing. — Linnart Mäll, Märt Läänemets, Teet Toome. *Ida mõtteloo leksikon: Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. (Studia Orientalia Tartuensia. Series Nova, vol. 2.) Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus 2006, lk 150.

¹²Vt Joscelyn Godwin. *Orientalism*. — W. J. Hanegraaff 2006, lk 907.

ja Henry Olcotti loodud Teosofia Ühing levis kulutulena üle maailma.¹³ Inimkond oli justkui ringiga tagasi jõudnud varakristlikku ajajärku, mil laguneva antiiktraditsiooni ning alles kindlust leidva ristikiriku vahel tõstsid pead loendamatud eripalgelised liikumised.

René Jean Marie Joseph Guénon¹⁴ sündis 1886. aastal Prantsusmaal katoliiklaste peres. Tal oli nõrk tervis, kuid ergas vaim, mis sundis teda 1906. aastal kõrgkooliõpinguid katkestama ning sukelduma Pariisi kirrevasse okultismi- ning vaimsete otsingute maailma. Esmalt sai ta Pariisi esiokultisti Gérard Encausse'i (paremini tuntud nime all Papus¹⁵) Teosofia Ühingu lahkuloonud Vabade Hermetistlike Teaduste kooli liikmeks. Papus'ist lahku lüües üritas ta mõttekaaslastest martinistide ja spiritistlike seansside kaasabil taastada Templiordut — talle ilmus 1908. aasta seansside käigus suurmeister Jacques de Molay isiklikult. 1909. aastal liitus ta Ülemaailmse Gnostilise Kirikuga, kuid pettus selles peagi.¹⁶ 1911. aastal initsieeriti Guénon Taoistlikku triaadi, milleni jõudis krahv Albert de Pourville'i kaudu. Samal aastal sai ta ka rootslase Ivan Aguéli kaudu šaik Abd ar-Rahman Elish El-Kebiri juhitud Sufi vennaskonna liikmeks. 1912. aastal sai temast vabamüürlaste looži liige.

1921. aastal ilmus Guénoni esimene teos *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues* (Üldine sissejuhatus hindu õpetuste uurimisse)¹⁷ ning selleks ajaks oli ta juba mõistnud nooruses läbitud “neospiritistlike

¹³Jelena Blavatskaja ja Teosofia Ühingu tekke kohta vt Joscelyn Godwin. *The Theosophical Enlightenment*. (SUNY Series in Western Esoteric Traditions.) Albany: State University of New York Press, 1994.

¹⁴Kui ei ole märgitud teisiti, pärinevad eluloolised andmed Guénoni kohta teosest M. Sedgwick 2004.

¹⁵Papus'i teosed on Lääne esoteerilistes ringkondades siiani väga loetud. Vt nt Papus. *Le Tarot des Bohémiens*. Paris: Ernest Flammarion, 1889. (Kättesaadav internetiaadressil <http://www.archive.org/details/clefabsoluedelas00papuoft>)

¹⁶Gnostilise kiriku kohta vt Ladislaus Toth. *Gnostic Church*. — W. J. Hanegraaff 2006, lk 400–403. Olgu märkusena öeldud, et kuigi Guénon jäi gnostikute suhtes kriitiliseks elu lõpuni, oleks ta tõenäoliselt uute gnostiliste tekstide leidude valguses (Olulisim on 1945. aastal leitud Nag Hammadi tekstide kogus, mis sai aga laiemalt kättesaadavaks alles aastakümneid hiljem.) meelt muutnud. Selleks oletuseks annab alust tema suhtumise muutumine budismi. Vt Haljand Udami järelsõna teoses R. Guénon 2008, lk 158.

¹⁷Siinkirjutajal oli võimalus kasutada teose ingliskeelset tõlget: René Guénon. *Introduction to the Study of the Hindu Doctrines*. (Collected Works of René Guénon.) Tlk Marco Pallis. Hillsdale—New York: Sophia Perennis, 2004 [2004b]. Guénoni tervest loomingust lühida ülevaate saamiseks vt H. Udam. RG. — H. Udam 2001.

harrastuste” küündimatust.¹⁸ Just hindude õpetusele tuginedes¹⁹ rajas ta “tervikliku mõttesüsteemi”,²⁰ mida hakati kutsuma traditsionalismiks. Tuleb rõhutada, et kasutades sõna “rajas”, peab mõistma, et tegelikult tuletas ta mandunud Läänele meelde tõesid, mis on eelnevatel aegadel nn traditsionaalsetes ühiskondades olnud valdavalt enesestmõistetavad.

1930. aastatel asus ta mitmel põhjusel elama Egiptusesse, kuhu jäi oma surmani 1951. aastal. Hoolimata sellest, et ta oli elu lõpuni ustav moslem, säilitasid tema kirjutised religioone võrdleva joone ning nn esimesi metafüüsilisi printsiipe tavatses ta ikka lahti mõtestada hindu õpetuste toel. Siiski tuleb rõhutada, et Guénon ei lasknud endas kunagi võimust võtta universaalse religiooni ideel.²¹ Hoopis vastupidi — näha Absoluuti kõige lähena ei tähendanud tema jaoks kunagi seda, et kõik teed sinna võiksid olla ühesugused.

Ananda Kentish Coomaraswamy²² sündis 1877. aastal Tseilonil (praegune Sri Lanka), kuid isa surma tõttu, kes oli muuseas esimene rüütli-tiitli saanud aasialane,²³ koliti tagasi ema kodumaale — Inglismaale. Ta omandas hariduse geoloogia alal ning siirdus 1903. aastal oma sünnimaale välitöödele. Seal pöördus ta huvi kohalike elanike, nende kunsti ja religiooni poole. Aastatel 1906–1916 reisis ta pidevalt Tseiloni, India ja Inglismaa vahet. Ta osales India *swadeshi*-liikumises (iseseisvusliikumine) ja oli tihedalt seotud Rabindranath Tagorega. Inglismaal suhtles Coomaraswamy Kuldse Koidiku Hermeetilise Orduga (*Hermetic Order of the Golden Dawn*), mille vahest tuntumat liiget, William Butler Yeatsi, ta isiklikult tun-

¹⁸Vt H. Udam. RG. — H. Udam 2001, lk 372.

¹⁹Hindude metafüüsika põhjalik tundmine eeldas Haljand Udami sõnul seda, et ta sai oma teadmised ehtsatelt hindu õpetajatelt. Vt H. Udam. RG. — H. Udam 2001, lk 373. Mark Sedgwick väidab vastupidist — M. Sedgwick 2004, lk 49.

²⁰Haljand Udam. Julius Evola ja traditsiooni mõiste. — H. Udam 2001, lk 388.

²¹Seda ei saa öelda tema vahest tuntuma järgija Frithjof Schuoni kohta, kes oma elu lõpul üritas luua midagi universaalse religiooni taolist. Schuoni kohta vt M. Sedgwick 2004; Jean-Baptiste Aymard, Patrick Laude. Frithjof Schuon: Life and Teachings. (SUNY Series in Western Esoteric Traditions.) Albany: State University of New York Press, 2004.

²²Kui ei ole märgitud teisiti, pärinevad eluloolised andmed Coomaraswamy kohta teosest W. W. Quinn Jr. 1997, lk 9–11 ja M. Sedgwick 2004, lk 34–36, 50–53.

²³Brian Feeble. Ananda K. Coomaraswamy: Scholar of the Spirit. — The Essential Sophia: The Journal of Traditional Studies. Koost. Seyyed Hossin Nasr, Katherine O’Brien. Bloomington: World Wisdom, 2006, lk 274. (http://www.worldwisdom.com/public/viewpdf/default.aspx?article-title=Ananda_K_Coomaraswamy-Scholar_of_the_Spirit_by_Brian_Keeble.pdf)

dis. Samuti olid tal kontakte “kurikuulsa” Aleister Crowleyga. 1917. aastal asus Coomaraswamy elama Ameerika Ühendriikidesse, kus sai Bostoni kunstimuuseumi India ja Aasia sektsiooni kuraatoriks, millest kujunes tema käe all üks Ameerika parimaid Aasia kunstikogusid.²⁴ 70-aastaseks saades teatas ta, et järgib vana hinduismi tava ning läheb Indiasse, et veeta seal oma viimane eluperiood erakuna, kuid suri selle kavatsuse teostamiseni jõudmata 1947. aastal.

1920.–1930. aastatel oli Coomaraswamy juba akadeemilistes ringkondades tunnustatud õpetlane. Sel ajal tekkis tal tihe side Guénoniga, kellega hoolimata väikestest erinevustest tema arusaamad kattusid. Seetõttu ongi võimalik kirjutada nende kahe mehe maailmavaatest ühtse tervikuna. Coomaraswamy pühendas viimased paarkümmend aastat oma elust kirjutamisele.²⁵ Võib öelda, et kui Guénon kirjutas üldistavalt, pööramata eriti tähelepanu detailidele, viidetele jms, siis Coomaraswamy talitas vastupidi. Osates vabalt sanskriti, paali, ladina ja kreeka keelt, olid tema tekstid (kokku umbes tuhat) täis tihedaid viiteid ja joonealuseid märkusi, mis sisaldasid sageli rohkem kui põhitekstid ise. Nõnda täiendasid nad Guénoniga teineteist. Guénon ei jõudnud kunagi laiema lugejaskonnani, kuid Coomaraswamy mõju, kes võttis endale eesmärgiks ärgitada just akadeemilist maailma teisitimoodi mõtlema, on selgelt nähtav nii Mircea Eliade, Alan Wattsi, Aldous Huxley, Sayyed Nasr Hosseini kui ka paljude teiste mõtlejate kirjutistes.²⁶

²⁴Coomaraswamy ongi laiemates ringkondades tuntud kunstiajaloolasena. Leho Rubis ütles põgusas vestluses, et Coomaraswamyt peetakse siiani üheks Ida kunstiloo tunnustatumaks asjatundjaks. Hea ülevaate saamiseks Coomaraswamy kunstialastest kirjutistest vt Ananda K. Coomaraswamy. *Christian & Oriental Philosophy of Art*. Mineola — New York: Dover Publications, 1956.

²⁵Kogu Coomaraswamy loomingust suurepärase läbilõike saamiseks vt Ananda K. Coomaraswamy. *Selected Papers I: Traditional Art and Symbolism*. Koost. Roger Lipsey. Princeton *et al.*: Princeton University Press, 1977; Ananda K. Coomaraswamy. *Selected Papers II: Metaphysics*. Koost. Roger Lipsey. Princeton *et al.*: Princeton University Press, 1977. Siinkirjutajal oli võimalus tutvuda mainitud teostest vaid viimase uustrukiga: Ananda K. Coomaraswamy. *Selected Papers II: Metaphysics*. Koost. Roger Lipsey. Princeton *et al.*: Princeton University Press, 1987.

²⁶Andres Herkel on nimetanud Guénoni Haljand Udami taskufilosoofiks (Andres Herkel. *Alan Watts ja Eesti orientalistika*. — Sirp, 2011, 8. aprill.). Sedasama terminit võiks kasutada ka Coomaraswamy puhul, kelle ideed mõjutasid tugevalt Ameerika tunnustatud religiooniajaloolase Mircea Eliade vaateid (Vt Natale Spineto. *Mircea Eliade and Traditionalism*. — *Aries*, 2001, vol. 1, nr 1, lk 62–87.). Alan Watts, keda Andres Herkel juba eespool mainitud artiklis kutsus Linnart Mälli taskufilosoofiks, kirjutab Coomaraswamy kohta, et ta oli “üks

Absoluut

Et mõista, milles seisneb Guénoni ja Coomaraswamy mõttesüsteem, mida tinglikult traditsionalismiks kutsutakse, tuleb pihta hakata kõige algusest.

Kõige algpunktiks on muutumatu Absoluut. Nimetatagu seda siis olemiseks, ülemaiseks, üheks, algprintsibiiks või millekski muuks — milline termin kellelelegi meelepärasem on. Seda ei haara aeg ega ruum, kuid samas on ta ajast ja ruumist läbi imbunud. See on reaalsus, mida ei saa piiritleda ega kirjeldada, sest kõik kirjeldused jäävad piiratuks. Kõigele vaatama on inimesed aegade jooksul üritanud Absoluuti kirjeldada ning enamasti sarnanevad need kirjeldamatu kirjeldused (müüdid ja sümbolid) traditsiooniti üksteisele — olgu siis hinduistlikud müüdid iseenesega peitust mängivast Brahmast, Pseudo-Dionysios Areopagita paradoksidest pulbitsevad tekstid või gnostiline loomismüüt *Johannese apokrüüf*, mis kirjeldab Absoluuti nõnda:

Ei materiaalne ega mateeriaülene,
ei mõõtmatult suur ega hoomamatult väike.
Võimatu piiritleda kogustes ja omadustes,
sest asub väljaspool teadmist.²⁷

Guénon sekundeerib sellele sõnadega: “tunnusjoonteta olemine, mida ei ole võimalik millestki sõltuvusse seada”.²⁸ Ükski vorm ei mahuta vormiüle. Sümbolid võivad ainult vihjata ülemaise poole, mida saab haarata vaid puhta intellektiga — s.t “mõtteviisiga”, mis Haljand Udami sõnade järgi on pigem “intuitiivne (*zaukī*) kui diskursiivne (*bahšī*) ning mis saavutab kõiketeadmise läbi kaemuse ja puhastumise”.²⁹

Niisugusest ülemaisusest lähtuvad igavesed n-ö esimesed printsibiid, mis “läbistavad [- -] kogu reaalsuse, nii selle vaimse kui materiaalse poole”.³⁰ Nõnda siis on kõigepealt Absoluut, üks-olemine, mis on kujundlikult

meie aja kõige haritumaid ja kõikehaaravama vaimuga õpetlasi”. Vt Alan W. Watts. *Myth and Ritual in Christianity*. [s.l.]: Thames and Hudson, 1983, lk 13.

²⁷Stevan Davies. *The Secret Book of John: The Gnostic Gospel*. Woodstock, Vermont: Skylight Path Publishing, 2005, lk 15.

²⁸W. W. Quinn Jr. 1997, lk 120.

²⁹Gabrieli tiibade sahin: Haljand Udami ettekandest orientalistikakabinetis. — Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2008. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2009, lk 105.

³⁰H. Udam. RG. — H. Udam 2001, lk 371.

justkui mäetipp, millest alla laskudes hakkab kuju võtma paljusus, algab manifestatsioon ja loomine/saamine.³¹

Kuna Absoluuti pole võimalik sõnadega tabada, tuleb mõista, et piiritlematu Absoluut on endas kõiki võimalusi kätkev potentsiaal — “absoluutne tipp” sisaldab kõiki madalamaid olemisvorme. Ja just see potentsiaal saada kõigeks, on oluline punkt mõistmaks neid esimesi metafüüsilisi printsiipe, mis on meie olemisse kätketud ja millele traditsionaalsed ühiskonnad on alati toetunud. Siinkohal mainime neist vaid mõnda, mis aitavad paremini mõista Guénoni ja Coomaraswamy leppimatust tänapäevase maailmaga.³²

Esimesed printsiibid

Alustada tuleks ajast ja igavikust, ajalise püsituse ja ajatu olemise vahekorrast.³³ Coomaraswamy on kirjutanud:

Metafüüsiline doktriin vastandub pidevalt edasi liikuvale ajale igavikuga, mis ei ole ajas ja mida ei saa seega tõeliselt ka igikestvaks kutsuda, vaid mis kattub hetkelise olemise või nüüd-olemisega, mille puhul ajaline eksisteerimine on võimatu.³⁴

13. sajandil Jaapanis elanud *sōtō* koolkonna rajaja Dōgen ütles sedasama niimoodi:

Ühel kindlal hetkel on kohal kevadised männipuud ja sügisesi krüsantheeme ei ole leida.³⁵

³¹Vt. ka René Guénon. Loomine ja manifestatsioon. — R. Guénon 1997, lk 36–43.

³²Ulatuslikumat käsitlust vt W. W. Quinn Jr. 1997, lk 115–142. Lühiülevaate saamiseks vt Haljand Udam. Julius Evola ja traditsiooni mõiste. — H. Udam 2001, lk 388–390. Mainimata jäävad näiteks sellised olulised teemad nagu initsiatsioon (eksoteerika vs esoteerika), traditsionalistlike ideedega esmakohtujate seas enim vastuolusid tekitav ürgtraditsiooni idee, mis sümpatiseeris eriti just Guénonile. Guénoni ürgtraditsiooni idee kohta vt Joscelyn Godwin. Atlantis and Cycles of Time: Prophecies, Traditions, and Occult Revelations. Rochester—Vermont: Inner Traditions, 2011, lk 157–171.

³³Vt Ananda K. Coomaraswamy. Time and Eternity. — Artibus Asiae. Supplementum, 1947, vol. 8, lk 1–140; R. Guénon 2004b; René Guénon. Les Principes du Calcul infini-tésimal. Paris: Gallimard, 1946.

³⁴A. K. Coomaraswamy 1947, lk 124.

³⁵Eihei Dōgen. Shōbōgenzō: The Treasure House of the Eye of the True Teaching. Tlk Hubert Nearman. Mount Shasta — California: Shasta Abbey Press, 2007, lk 370.

See tähendab, et puutudes kokku ajatuga, lakkab olemast nüüd-hetkede jada, on ainult üks püsiv nüüd-hetk. Kevad ei muutu suveks ega seejärel sügiseks, vaid on kevad ja on sügis.

Tulles n-ö kõrgemalt olemistasandilt alla meie tavareaalsusesse, kus valitseb aeg, jõuame printsiibini, milleks on reaalsusseisundite tsükliline arengukulg. Olemisseisundid, mida Absoluut endas kätkeb, manifesteeruvad, realiseeruvad perioodiliselt. Nagu juba mainitud, rajas Guénon oma mõttesüsteemi hindude traditsioonilistele õpetustele, milles tsüklilisuse printsiip on peensusteni paika pandud. Kuid hinduismi³⁶ sügavustesse laskumine pole siinkirjutaja piiratud teadmiste tõttu võimalik. Printsiibi üldsõnaliseks seletuseks piisab aga taas kord Haljand Udami tsiteerimisest:

Reaalsus avaldab ennast tsükliliste protsesside kaudu, iga asi, olles ammen-
danud oma olemuslikud sisemised võimalused, lõpeb ja tema asemele il-
mub reaalsuse üldistest olemuslikest võimalustest teine konkreetne asi.³⁷

Sellest tulenevalt elame meie ühe olemisprotsessi lõpusirgel — nimetatagu seda siis *kaliyuga*’ks või raudajastuks —, millele järgneb uus tõus. Kohe meenub Josef Agnoni “Tõusud ja langused”, mille peategelane kaotab loo jooksul kogu oma maise vara. Lõpuks, kui ta on ka oma riietest ilma jäänud, haarab teda aga ebaloomulik rõõm ning ta lausub:

Aga praegu, mil ma olen langenud nii sügavale, et isegi särki ei ole mu na-
hale jäänud, olen ma kindel lootuses Tema Nime peale, olgu ta õnnistatud,
et mu tõusmise tund on juba kätte jõudnud.³⁸

Ja varsti taastubki peategelase endine rikkus.

Kuid nagu ütleb Hermes Trismegistosele omistatud alkeemiline tekst *Tabula Smaragdina*: “kuidas ülal, nõnda ka all”,³⁹ mikro- ja makrokosmos on omavahel seotud. See printsiip oli Läänes veel mõnda aega tagasi enesest-mõistetav. Vaadelgem näiteks keskaegset astroloogiat, alkeemiat, maagiat

³⁶Guénon oli täpsemalt piiritledes seotud advaita-vedaanta koolkonna õpetusega. Vt Advaita. — Mäll *et al.* 2006, lk 6. Tänapäeva akadeemilises maailmas on hakatud kahtlema ühtse hinduistliku religiooni olemuses, nähes selle termini teket Briti kolonistide teenena. Vt Ülo Valk, Swaminathan Lourdasamy. Kogemusjutud Tamil Nadu külaajumalatest: Hinduismi ääreala või tundmatu usundi tuum. — Eesti Akadeemilise Orietaalseltsi aastaraamat 2009/2010, Tartu: Eesti Akadeemiline Orietaalselts, 2010, lk 96–98.

³⁷H. Udam. RG. — H. Udam 2001, lk 371.

³⁸Šmuel Josef Agnon. Jutustusi. Tlk Uku Masing, Kalle Kasemaa. Tallinn: Aviv, 1993, lk 95–96.

³⁹W. W. Quinn Jr. 1997, lk 127.

jne. Tolle printsiibi mõistmist võiks tänapäeval hästi iseloomustada järgmine anekdoot:

Äsja käima peale saanud naine külastab astroloogi sooviga, et too ennustaks pea ilmavalgust nägevale lapsele tulevikku. “Mäherduse märgi all laps eostati?” pärib astroloog, mille peale naine imestunult vastab: “Minu mäletamist mööda oli seal plakat “Suitsetamine keelatud!””

Mikrokosmosest rääkides mõtleme muidugi inimest, keda Guénon ja Coomaraswamy mõistavad maailmakõiksuse ühe osana — mitte millegi eemalseisvana, nagu me pahatihti arvame. Ei suuda me tänapäeval enamasti ju sellestki aru saada, et oma ümbruse jõhkra hävitamise tagajärjel hävitame otse loomulikult ka ennast.

Inimese elu võib näha kui ringkäiku, põhjustest tagajärgedesse tiirlemist, hetkest hetkesse pendeldamist. Traditsioonilistes ühiskondades on aga alati aru saadud, et tollest lõputust jadast on võimalik väljuda, ajatuks saada. Õigemini on tegemist paradoksiga, sest kuna ajatu Absoluut kätkeb endas aega ja kõiki olemisvorme, oleme meiegi mingil moel juba selles “ideaalis” kohal.

Inimene on niisiis samasugune potentsiaal nagu Absoluut — mikrokosmos makrokosmoses. Traditsionalistide arusaama inimesest on hästi sõnasutatud Coomaraswamy artiklis “Kes on “saatan” ja kus on “põrgu””:

Saatan ja ego ei ole tegelikult iseseisvad olemusvormid, vaid postuleeritud kontseptsioonid, mis kehtivad vaid praegu, ajutistel ja praktilistel eesmärkidel. [- - -] Õigupoolest ei saa aga miski olla ohtlikum tema [saatana — S. L.] eksistentsi eitamisest, mis on sama reaalne kui meie enda oma. Me ei tihka saatanat eitada enne, kui me oleme eitanud iseennast — nõnda nagu peab tegema igäüks, kes tahab järgida Teda, kes ei öelnud ja ei teinud midagi “iseenesest lähtuvalt”.⁴⁰

Me kipume head ja kurja personifitseerima, näeme neid kui printsiipe, mis asuvad väljaspool meid endid. Duaalsus on aga inimloomusesse sisse kirjutatud. Sellest hetkest, kui tekib eneseteadvus, algab kirjeldus, algab kõige fragmenteerimine. Sellest hetkest, kui Absoluut vaatas ringi ja märkas, et pole kedagi peale tema enda, algas saamine, ütleb *Bṛhadāraṇyaka* upani-

⁴⁰Ananda K. Coomaraswamy. Who Is “Satan” and Where Is “Hell”. — A. K. Coomaraswamy 1987, lk 33.

šad.⁴¹ Meile on võõras arusaam inimesest, kes sisaldab endas jumalikku sädet. Et aga mõista traditsionaalsete ühiskondade inimesekäsitust ja sealt tulenevalt ka traditsionaliste, peame aru saama, et väga lihtsustatult öeldes oleme vaid kontseptsioon, potentsiaal. Ja selleks, et mõista tõde, tuleb ületada iseennast — potentsiaal tuleb realiseerida. Ütleb ju Platongi, et “kui me tahame midagi kord puhtalt näha, tuleb meil kehast vabaneda ja hinge enesega kaeda asju endid”.⁴²

Traditsiooniline ühiskond vs tänapäeva ühiskond

Milline roll on aga olnud traditsionaalsetel ühiskondadel? Kõige üldisemalt on ühiskonna roll olnud alati tuletada inimestele meelde neid esmasid printsiipe, millele kogu maailmakord on üles ehitatud. Ühiskond peab aitama meil balansseerida vabaduse ja vormi vahel, et me ei kapselduks dogmasse ega upuks anarhiasse. “Jah, ka meil olid vaesed, ka meil olid kurjategijad,” ütlevad tiibetlased sageli, rääkides oma Hiina okupatsiooni eelsest riigist. Keegi ei eeldagi, et traditsionaalne ühiskond on Nostradamuse 1000-aastane rahuriik, kus lambuke ja lõvi joovad ühest koolapudelist. Kuid traditsionaalsel ühiskonnal on üks omadus, mida praegusel lõpuajastu maailmal ei ole — see on püsivus. Sest ükski asi ei oma tähendust iseeneses, vaid ainult suhestumises Absoluudiga. Kord, mis püsib ainult inimesel, ainult tema piiratusel, hajub käest. Muidugi kirjeldavad Guénon ja Coomaraswamy traditsionalistlikke ühiskondi palju põhjalikumalt,⁴³ kuid siinkohal pole võimalik sellel pikemalt peatuda. Tuleb ainult mõista, et traditsioon, mis oli olemas keskajal, oli olemas antiigis, oli olemas Idas, on hävinud. Isegi see Ida, milles Guénon nägi pääseteed mandunud Läänele,⁴⁴ on muutumas üha enam Lääneks — ongi juba Lääs.⁴⁵

⁴¹Selle ja teiste orientaalsete müütide kohta Absoluudi eneseteadvuse tekkimisest vt Joseph Campbell. *The Masks of God: Oriental Mythology*. New York: Viking Press, 1972, vol. 2, lk 9–23.

⁴²Platon. *Phaidon*, 66d–e. Tlk Marju Lepajõe. — Platon: Teosed, I. Koost. Marju Lepajõe. Tartu: Ilmamaa, 2003, lk 61.

⁴³Vt W. W. Quinn Jr. 1997, lk 161–222.

⁴⁴Vt R. Guénon 2008; René Guénon. *Orient et Occident*. Paris: Guy Trédaniel, 1987.

⁴⁵Suurepärast kaasaja kriitikat vt teosest Martin Lings. *The Eleventh Hour: The Spiritual Crisis of Modern World in the Light of Tradition and Prophecy*. London: Archetype, 2002.

Nüüd põgusalt põhimõtetest, mis meid tänapäeval tollest olemuslikust ideaalist eristavad. Platon ütleb, et kõige alguseks on imestamine.⁴⁶ Just võime imestada oleme kõige üldisemas mõttes kaotanud ning ühtlasi ka oskuse näha detailide seas tervikpilti. Selle asemel oleme vahetanud püsivad väärtused tohutu hulga üksikute eesmärkide vastu, mis sumbuvad iseendasse: materialism, sekulariseerumine, saientism, ülespetsialiseerumine, kvaliteedi asendumine kvantiteediga, teadmised ainult teadmiste nimel, faktid faktide pärast. Meie ühiskonda iseloomustavad individualism, kaos, mõtletühjus ja püsimatus. Keha on mürgitatud, vaim on mürgitatud.

Kokkuvõte

Kuidas suhtuda Guénoni ja Coomaraswamysse, kes pealtnäha ei paku mingit lohutust? Kuidas saakski lohutada teadmine, et meid ümbritsev “on liikumine pelga hetkelisuse poole”,⁴⁷ et hammasrattaid, mis meid hukatusse tõmbavad, ei saa peatada, sest et nii on ette nähtud, paika pandud universaalse korra poolt — oleme kaotanud need toed, mis meid ajast aega on paigal hoidnud!

Või ütleme, et neid tugesid pole kunagi olnudki? Just selle lausega saab mõistetavaks pseudospiritistide olemus, kes praegusel religioonide turul enast müütavad. Olla ateist või pseudospiritist, siin pole olemuslikku vahet — mõlemad usuvad ainult iseenda piiridesse, kuid juba Plotinos teadis, et viimane samm Tõe poole ei sõltu ainult meist. Ka Guénon ja Coomaraswamy teadsid seda. Ja see teadmine, et on midagi püsivat, et see püsiv on tegelikult üks osa meist, ongi lohutus, mida me vajame. Tsiteerides Huston Smithi: “Relativism on elamiskõlbmatu filosoofia.”⁴⁸

Kuid võib mõelda ka tikkumata ülemaistesse kõrgustesse, olgugi et nüüsgune suhtumine on poolik, sest nagu ütleb Haljand Udam: ““Olemuslik inimene” on alati religioosne, ükskõik millises vormis, sest elu enese mõ-

⁴⁶Vt Platon. Theaetetus, 155d. Kreeka keelne tekst saadaval internetiaadressil <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0171%3Atext%3DTheaet.&redirect=true>

⁴⁷R. Guénon 2008, lk 54.

⁴⁸Intervjuu traditsionalistide vastu suurt sümpaatiat tundva õpetlase Huston Smithiga dokumentaalfilmis “A Zen Life: D.T. Suzuki”. Marty Gross Film Productions, Inc., 2008.

te tingib seda.”⁴⁹ Ka poolikust võib vahel jõuda äratundmiseni. Mõelgem siis nii — Guénon ja Coomaraswamy andsid meile meetodi suhestumiseks tekstidega, ideedega, mis ei ole üha kiiremas tempos pealiskaudsusesse suubivas Läänes enam mõistetavad. Meie unelmaks on saanud masin-inimene, kes haarab enda ümbrusest kõike mis võimalik ja nii kiiresti kui võimalik. Me sülitame oma kultuuri juurte peale, ei tunne ennastki, kuid samas üritame näidata, et mõistame kõiki, justkui oleks kõik inimesed meiesarnased. Kõik teised peavad olema nii nagu meie! Guénon ja Coomaraswamy selgitasid, et saab ka teisiti mõelda, teisiti olla. Nii et kui järgmine kord lugeda näiteks *Sūdasuutra* lõpusõnu “ning kogu ümbruskond ning jumalate, inimeste, hiidude ja haldjate maailm tundsid vaimustust Bhagavati jutluse üle”,⁵⁰ siis ärgu olgu ainukeseks reaktsiooniks hüüatus “haldjaid ei ole ju olemas!” või hoopis vastupidi, andumine värvikirevale haldjamaagiale.

Haljand Udam kirjutab:

Traditsioon eeldab teadmist, et igavik ei ole maailmast kadunud, ta on ikka veel meie juures ja me võime ka praegusel segaduste ajal teda kogeda.⁵¹

On ka öeldud, et vanasti oli palju suuri tarku. Tänapäeval on tarku vähe, kuid need vähesed, kes targaks saavad, on see-eest väga suured. Saagem siis suurteks!⁵²

SIIM LILL (sünd. 1987), Tartu Ülikooli usuteaduskonna 3. kursuse üliõpilane.

⁴⁹H. Udam. *NA*. — H. Udam 2001, lk 414.

⁵⁰*Sūdasuutra* (pikk variant). — Budismi pühad raamatud 2. Tlk Linnart Mäll. Tartu: Lux Orientis, 2005, lk 59.

⁵¹H. Udam. *NA*. — H. Udam 2001, lk 411.

⁵²19. märtsil 2011. aastal Tartus XIII orientalistikapäeval peetud ettekande järel paisati õhku küsimus, kas traditsioon, nii nagu Guénon ja Coomaraswamy seda näevad, tähendabki vaid Tõe edasikandumist ühelt targalt teisele. (Selle idee ajaloolise paiknemise kohta vt Charles B. Schmitt. *Perrenial Philosophy: From Agostino Steuco to Leibniz*. — *Journal of the History of Ideas*, 1966, vol. 27, nr 4, lk 505–532.) Käesolev artikkel annab tunnistust, et nii see pole. Traditsionalistid räägivad küll sellest, et suurte ilmutuste aeg on möödas, kuid Tõde on kõigile inimestele kättesaadav alati ja igavesti. Inimene ei suuda ainult iseendale toetudes kuhugile jõuda. Ta on vaid mööduv ja püsitu seik. Traditsioon, olgugi pikemas perspektiivis samuti püsitu, on oma olemuselt kollektiivne nähtus — tee ja tugi, mis on ajastute jooksul talletunud ja mille lagunedes me üksikuna ulgumerele triivima jääme.